

УДК 32:001.12/.18

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-20-1>

Анастасія Куриленко
ORCID: 0009-0007-3070-7866

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ЛЕГІТИМАЦІЇ ВЛАДИ В РІЗНИХ ІСТОРИЧНИХ ПЕРІОДАХ

У статті проаналізовано еволюцію підходів до легітимації влади в різні історичні періоди – від домодерної до постмодерної епохи. У дослідженні розглянуто ключові механізми та особливості легітимації, що формувалися під впливом соціально-культурних, політичних та економічних змін. Визначено, що в домодерну добу легітимація влади базувалася переважно на традиціях, божественному праві та родовій спадковості. Монархічні та релігійні інститути відігравали провідну роль у забезпеченні стабільності політичних систем, а влада правителя сприймалася як даність, закріплена соціальною ієрархією. З'ясовано, що з настанням модерної епохи легітимація влади зазнала суттєвих змін, які були пов'язані з поширенням ідей народного суверенітету, конституціоналізму та правової держави. Вибірчі механізми, розвиток демократії і правова регуляція діяльності урядів сприяли зміцненню легітимності державної влади через громадянську участь та правові норми. Доведено, що в постмодерну епоху концепція легітимації зазнала кризи через щораз більшу недовіру до традиційних політичних інститутів, деконструкцію великих наративів та посилення ролі віртуальних комунікацій у політичному дискурсі. Державна влада дедалі більше покладається на медійні та візуальні засоби впливу, що призводить до розмиття критеріїв легітимності. Аналіз цих процесів дає змогу глибше зрозуміти виклики, з якими стикаються сучасні політичні системи, та окреслити перспективи їхньої трансформації.

Ключові слова: легітимація влади, політична комунікація, інформаційні технології, народний суверенітет, криза легітимності, медіа, символи, імідж.

Вступ. Актуальність теми дослідження полягає в необхідності виявити відмінності в способах легітимації влади в різні епохи для визначення основних віх розвитку політичних систем та усвідомлення принципів виправдання самої сутності правління. Усвідомлення цих змін дає змогу пояснити стабільність минулих режимів, зрозуміти виклики демократії та розпізнати, як політики поєднують правові, традиційні й інформаційні методи утвердження свого правління. Мета статті – дослідити ключові зміни процесу легітимації влади в різні історичні періоди та виявити основні механізми, що впливали на процеси узаконення правління. Вивчення легітимації влади стало центральною темою праць низки вітчизняних та зарубіжних авторів, серед яких: О. Батрименко, О. Висоцький, А. Засіяєва, К. Максимов, О. Третяк, В. Гапоненко, Д. Яковлев, Л. Яковлева, М. Вебер, Ж.-Ф. Ліотар, П. Кеннінг, М. Доган та інші.

Матеріал і методи дослідження. У дослідженні застосовано міждисциплінарний підхід, що поєднує історичний, порівняльний та системний методи для аналізу процесів легітимації влади. Історичний метод дає змогу простежити еволюцію механізмів легітимації, а порівняльний – виявити їх особливості в різних країнах. Системний підхід розглядає легітимацію як комплексне явище, що охоплює політичні, правові та культурні аспекти. Контент-аналіз застосовано для вивчення політичних текстів і документів. Це забезпечує всебічний аналіз процесів формування політичної стабільності.

Результати та обговорення. Розуміння різниці між підходами до легітимації влади в домодерну, модерну й постмодерну добу є важливим, оскільки воно дає змогу простежити еволюцію політичних систем, усвідомити механізми становлення влади та критично оцінити сучасні політичні процеси. Вивчення цих змін допомагає зрозуміти, чому певні політичні

системи були стабільними в минулому, які демократичні інститути зазнають викликів у сучасному світі та як сучасні лідери використовують змішані методи легітимації, поєднуючи правові, традиційні та медійні засоби впливу. Розгляд трансформації підходів до легітимації влади в статті здійснено лінійно, в історично зумовленому порядку.

Легітимація влади в домодерну епоху передбачала насамперед апеляцію до традицій, божественного права та родової влади, що значною мірою визначало взаємодію між владними структурами й суспільством. Основною її формою було наслідування традицій, які сприймалися як беззаперечні та природні. На основі історичної спадковості або усталених норм вибудовувалося легітимне обґрунтування владних інституцій. Так, правителі, монархи, феодали або релігійні лідери легітимізували свою владу та забезпечували порядок і стабільність. Ключового значення в цей період набував релігійний складник. Саме домінування релігійного світогляду давало змогу формувати сприйняття влади як чогось божественного і, відповідно, незаперечного. Правитель розглядався як посередник між Богом і людьми, а його влада набувала священного характеру. Ця концепція виправдовувала абсолютну монархію і сприяла стабільності в управлінні, оскільки будь-яка спроба змінити владу або піддати сумніву її легітимність сприймалася як бунт проти Божої волі. Церква, монастирі, духовенство були частиною механізму легітимації, адже підтримка влади релігійними лідерами надавала їй морального авторитету.

Яскраві приклади такого підходу до легітимації наявні в китайській політичній філософії. Зокрема, під час правління династії Чжоу (1046–256 рр. до н. е.), політична легітимність правителя та уряду базувалася на Мандаті Неба. Правителі, які отримали Мандат Неба, мали право на правління, тоді як несправедливі правителі, що втратили цей мандат, втрачали легітимність управління країною. Отже, легітимність влади визначалася волею Неба, а не просто позицією правителя [7, с. 119–127]. Так, у контексті традиційного способу легітимації влади терміни «легітимний» та «нелегітимний» пов'язані з походженням правонаступника престолу та підтвердженням його традиційного права на корону.

Влада в домодерну епоху була організована через сувору соціальну ієрархію, де кожен клас або стан мав визначену роль. Легітимність правителя часто ґрунтувалася на його здатності виконувати свої патерналістські функції щодо нижчих верств населення. Правителі вважалися батьками нації, які забезпечують порядок, справедливість та добробут для своїх підданих. Крім того, легітимація влади також залежала від підтримки з боку вищих верств, як-от дворянство, вельможі, воєнні командири. Це була персоналістична легітимація, яка зосереджувала увагу на конкретній особі правителя, а не на інститутах держави чи її структури. Влада асоціювалася безпосередньо з особистістю монарха або іншого правителя, і, відповідно, легітимність його владарювання ґрунтувалася на оцінці особистих якостей цієї особи. Це робило сферу легітимності в домодерну епоху значно вужчою, ніж у сучасних національних державах. Влада охоплювала переважно лише обмежену територію та мала чинність лише для певної групи населення – переважно для підданих, що належали до конкретного соціального або територіального контексту. Інакше кажучи, концепція універсальної держави чи громадянства, яка сьогодні є основою для формування політичної ідентичності, тоді була майже відсутня [1, с. 44]. У цей період важливу роль відігравало почуття лояльності до конкретного монарха або державної інституції, а не до абстрактної ідеї нації чи громадянської спільноти.

Легітимація влади в модерну епоху стала значною мірою результатом складних трансформацій політичних, соціальних та культурних процесів, що відбувалися в період з кінця XVII до початку XX століття. З'являються нові принципи легітимації, пов'язані з розвитком державних інститутів, ідеями громадянства, націоналізму, прав людини та демократичних норм. Ключовою особливістю легітимації влади в модерну епоху є її національний характер. Влада легітимізується через апеляцію до національних інтересів, історії та культури. Національна держава

стає основною формою політичної організації, а національна ідентичність – важливим чинником консолідації суспільства. Влада починає обмежуватися законом, а її діяльність підлягає судовому контролю. Конституція стає вищим законом, що визначає права та обов'язки як держави, так і громадян. Цей підхід сприяє створенню більш стабільного й передбачуваного політичного порядку.

Одним із ключових елементів легітимації влади в цей період стала концепція народного суверенітету. Вона визначала, що справжня легітимність влади походить не від божественного права чи традицій, а від волі народу, що виявляється через участь громадян у політичних процесах. Народ отримує можливість обирати своїх представників до органів влади й так впливати на політичні рішення. Вибори надають владі легітимність, оскільки вони відображають волю більшості. Ідеї, висунуті філософами Просвітництва, як-от Жан-Жак Руссо, про народний суверенітет, значно впливали на формування нових форм влади [8]. Згідно із цими поглядами, легітимність правління залежала від того, наскільки добре правитель представляє інтереси громадян. Такий підхід створив підґрунтя для подальших революційних рухів, як-от французька революція, і сприяв поширенню ідеалів демократії.

Важливою частиною модерної легітимації стала також концепція громадянства, що припускала не тільки юридичне визнання особи як частини політичної нації, а й надання їй певних прав і свобод. Власне, саме на основі прав людини та громадянських свобод почали будуватися нові політичні режими, що базувалися на принципах демократії. Конституції та правові норми стали не тільки механізмами функціонування держави, а й важливими інструментами легітимації, що надавали політичній владі законність і підтримку з боку громадян. Зміни в легітимації влади в модерну епоху також пов'язані з розвитком медіа. Завдяки винаходу друкарства та розвитку газетного й літературного бізнесу, а згодом радіо та телебачення, правителі змогли ефективніше передавати інформацію до широких верств населення, використовувати пропаганду для зміцнення своєї легітимності. Преса й публічні виступи стали важливими інструментами формування образу правителя та підтримки урядів, що прагнули бути сприйнятими як законні представники нації.

Так, у контексті модерної епохи, легітимність політичної влади визначається широким спектром факторів, зокрема результатами виборчих кампаній, законодавчими нормами, що регулюють політичну взаємодію (наприклад, принцип поділу влади на три гілки), рівнем довіри у вертикальній та горизонтальній політичній взаємодії, а також дотриманням політиками певних ідеологічних принципів [11, с. 65].

Проте в епоху постмодерну ми можемо говорити про суттєве зміщення ключових акцентів. У філософській науці «постмодерн» пов'язаний з ім'ям Ж.-Ф. Ліотара та його праці «Стан постмодернізму», у якій постмодернізм був наслідком кризи західної цивілізації та її основних засад [5]. У політології термін з'явився у зв'язку з демократичними студентськими рухами, які поширилися у Франції в 1968 році. В «Енциклопедії постмодернізму» «влада» визначається як здатність і йдеться про здатність існувати [4, с. 72]. Особа не може мати владу над іншою особою, якщо така влада не визнана законною. Відповідно, саме існування влади залежить від її легітимності [6, с. 318]. Особливістю постмодерністського підходу є його розуміння влади, Габермас визначає його як відсутність будь-яких абсолютних засад права на владу, «кризу легітимності» як наслідок. Ми стикаємося з ситуацією, коли право на владу не може базуватися на певних раціональних нормах через відсутність останніх. Відповідно, ставлення до влади в її сучасному розумінні є апіорі негативним, а можливість її легітимізації – під великим сумнівом [10, с. 335].

Легітимність стає дедалі складнішою через зростання кількості факторів, які можуть на неї впливати, дедалі більшу розмитість критеріїв, за якими її можна оцінювати, а також щораз більшу критику визнаних раціональних принципів влади з боку постмодерністів. Так, концепція Макса

Вебера, яка тривалий час була основою всієї теорії легітимності, сьогодні вважається застарілою і непридатною для використання на практиці. Дедалі більше держав і режимів будують свою владу на багатоелементній легітимності, що не дає змоги говорити про будь-які її «чисті» види [12]. Водночас жодну владу сьогодні не можна назвати цілком легітимною, вона може варіюватися від повного визнання до повного заперечення, і цей процес завжди залишається динамічним [12]. Це зумовлено залежністю легітимності влади від її економічної ефективності, що є ключовим чинником постмодерного суспільства, який визнається суспільством споживання. Такі стійкі взаємозв'язки свідчать про зникнення легітимності в чистому вигляді та встановлення її зв'язку з іншими соціально-політичними та економічними явищами [7, с. 126].

Позиція постмодерністської інтерпретації феномену легітимності є нічим іншим, як відходом від сучасної тотальної раціоналізації та наукового пояснення. Фокус уваги зміщується від наукових пояснень до творчого пошуку та аналізу конкретних випадків на противагу спробам узагальнити все та звести до однієї типології. Найкраще постмодернізм проявляється як культурне явище, демонструючи відхід від канонів модернізму. Сьогодні дедалі більше уваги приділяється роботі зі значеннями, текстами та зображеннями, з картинкою та стилем, і дедалі менше – наповненню та вибудовуванню стратегії. Ця тенденція перетворила політиків на «реаліті-шоу», де основною зброєю є інформація та образи. Дослідження політики в межах постмодерністського дискурсу передбачає пошук нових значень уже відомих нам понять, активне залучення до політичної гри та теоретизування ігор.

Постмодернізм відмовляється від уже відомого й пропонує шукати відповіді «з нуля», враховуючи емоційний складник і не прив'язуючись до раціонального [3]. Суспільство споживання, вимагає задоволення своїх потреб «тут і зараз». Споживання виходить на новий рівень з розвитком віртуальної реальності, яка створює окремий світ з новим ставленням до поняття «норми» та пропагуванням надмірних, показових, нераціональних благ. Контент стає новою цінністю, його якість та наповненість віртуальної частини існування людини зрівнюється з її реальними вчинками та офлайн репрезентацією. Не представлені в контенті та не опубліковані в мережі дії і рішення не зчитуються, виникає феномен «не опублікував щось в соціальних мережах, отже цього не було». Віртуальна реальність іноді сприймається реальнішою за фізичну [3]. Відповідно, на цьому зараз має будуватися вся урядова кампанія, щоб вона отримала достатній рівень підтримки.

Дослідник О. Висоцький стверджує, що особлива увага до розгляду бажання як міжсекторної ланки між сферами виробництва і споживання, а також надзвичайна розробка засобів та технологій створення віртуальної реальності визначили вирішальну роль віртуальності в процесі впровадження стратегій легітимізації політичних рішень в епоху постмодерну [2, с. 42].

Варто пам'ятати, що ключовою рисою постмодернізму є його протистояння владі в усіх її проявах. До того ж немає конкретної норми чи істини, яка призводить до домінування точок впливу і призводить до війни всіх проти всіх. Що ще більше посилює повну недовіру людини до політики та поглиблює кризу легітимності.

Найперше варто говорити про панівну тотальну недовіру до влади та державних інститутів, що стало логічним наслідком низки криз, трансформацій, конфліктів і катастроф останніх десятиліть, які виявили слабкість тих, хто має право на владу. Концепт держави в сучасних умовах стає фрагментованим. В умовах технологічних інновацій держава дедалі частіше делегує виконання своїх функцій приватним, недержавним та корпоративним структурам, що свідчить про її поступове відходження від тотального контролю над суспільством. Ці зміни вказують на перехід від традиційної моделі централізованої держави до більш децентралізованої та часто менш залученої у приватні та громадські справи [9, с. 14]. Ці особливості сприяють поглибленню «кризи легітимності», що негативно впливає на стабільність політичної системи.

Легітимація влади базується на забезпеченні адаптації державних органів до змін культурного та соціального середовища. У цих процесах важливу роль відіграють засоби масової комунікації та інформаційні технології. Оскільки медіа, соціальні мережі та інші засоби масової комунікації впливають на формування громадської думки, вони можуть впливати на сприйняття влади громадянами та, відповідно, її легітимацію. Постмодерністи пропонують владі відмовитися від використання «метанаративів» у своїх повідомленнях на користь «мікронаративів» – розповідей або символічних оповідань, які легше сприймаються та схвалюються. Зростає значення візуального сприйняття, широко використовують різноманітні маркетингові інструменти та залучають відкриті інтернет-платформи до політичної комунікації.

Загалом, у постмодерному дискурсі спостерігається візуалізація та насичення символами. Аудиторія відмовляється сприймати складні тексти, а спостерігається тенденція до скорочення й спрощення текстової частини, надаючи більшого значення візуальному оформленню та передаванню інформації за допомогою графічних елементів. Уміння адекватно представляти свої досягнення стає надзвичайно актуальним, оскільки відсутність інформації та вакуум можуть швидко призвести до зростання суспільного невдоволення. Ця прогалина може бути використана конкурентами для заповнення негативною інформацією. Так, інформаційні кампанії стають необхідним елементом проєкту влади. Щоб реалізувати цю рекомендацію, необхідно розробити державну програму з підвищення кваліфікації спеціалістів органів державної влади із зовнішніх комунікацій.

Висновки. Легітимація влади зазнала суттєвих трансформацій від домодерної до постмодерної доби. У домодерний період вона ґрунтувалася на традиціях, релігійній легітимності та патерналістських відносинах між владою і суспільством. Модерна епоха принесла зміну парадигми, упроваджуючи принципи народного суверенітету, прав людини та національної ідентичності як основні механізми легітимації. Вибори, конституційність та законність стали ключовими факторами формування влади. Однак у постмодерну добу ці традиційні механізми легітимації починають розмиватися. Відсутність абсолютних основ влади, кризові явища в демократичних інститутах та розмитість критеріїв легітимності створюють ситуацію, коли влада змушена використовувати змішані методи впливу. Інформаційні технології, масмедіа та візуальна культура стають головними засобами політичної взаємодії, що змінює саму природу легітимності. Влада дедалі частіше сприймається як тимчасовий та гнучкий феномен, що піддається постійній оцінці суспільства, яке дедалі більше орієнтується на миттєві запити та емоційний складник. Так, еволюція підходів до легітимації влади демонструє загальну тенденцію до ускладнення політичних процесів, зміни принципів довіри до влади та підвищення ролі комунікаційних технологій у формуванні політичної реальності. Сучасні політичні режими змушені адаптуватися до нових умов, комбінуючи традиційні й новітні методи легітимації для збереження своєї стабільності та суспільного визнання.

Література:

1. Батрименко О., Куриленко А. Комунікативна складова легітимації влади: від домодерну до постмодерну : монографія. Київ : 7БЦ, 2024. 174 с.
2. Висоцький О. Віртуальність як провідна форма легітимаційної політики в добу постмодерну *Політичний менеджмент*. 2008. № 6. С. 41–53.
3. Засіяєва А. Легітимність як необхідний елемент демократії. 2013. № 2. URL: <https://mgimo.ru/upload/iblock/2ce/2ce7dacc9ee15b77cea343aa0f8127.pdf> (дата звернення: 20 грудня 2019)
4. Кеннінг П. Влада. *Енциклопедія постмодернізму* за ред. Тейлора В., Вінквіста К. Київ : «Основи», 2003. 503 с.
5. Ліотар Ж.-Ф. Постмодерний стан: Доповідь. Київ : Алетей, 1979. 160 с.

6. Максимов К. Особливості легітимації політико-правових відносин у процесі модернізації політичної системи. *Проблеми модернізації політичних проблем сучасності*: монографія / за ред. Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян. Харків : Право, 2008. 318 с.
7. Оніщенко А. Особливості легітимації влади в добу постмодернізму. *Politology bulletin*. 2020. № 84, С. 119–127.
8. Руссо Жан-Жак Про суспільну угоду, або принципи політичного права пер. с франц О. Хома. Київ : Port-Royal, 2001. 349 с.
9. Третяк О. Публічна сфера політики та демократичний політичний процес: параметри концептуальної демаркації. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Політологія»*. 2015. № 4. С. 9–16.
10. Хейден П. Право на владу. *Енциклопедія постмодернізму* / за ред. Тейлора В., Вінквіста К. Київ : «Основи», 2003. 503 с.
11. Яковлева Л. Феномен легітимності політичної влади в інформаційну епоху. *S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe*. 2017. № 2. С. 63–67
12. Dogan M. The legitimacy of regimes and the crisis of confidence. *Sociological Research*, vol. 6, 1994. URL: http://ecsoc-man.hse.ru/data/321/468/1217/018_dogman.pdf (дата звернення: 20.11.2024 р.).

References:

1. Andriichuk, T. (2012). Rozvytok demokratii v Ukraini: vplyv politychnykh tsinnosti [The development of democracy in Ukraine: the influence of political values]. *Naukovi zapysky*. No 4. P. 266 [in Ukrainian]
2. Batrymenko, O., & Kurylenko, A. (2024). Komunikatyvna skladova lehitymatsiyi vlady: vid domodernu do postmodernu [The communicative component of the legitimation of power: from premodern to postmodern]. *Monohrafiya*. K.: 7BTS. 174 p. [in Ukrainian]
3. Vysots'kyi, O. (2008). Virtual'nist' yak providna forma lehitymatsiynoyi polityky v dobu postmodernu [Virtuality as a leading form of legitimation policy in the postmodern era Political management]. *Politychnyy menedzhment*. № 6. P. 41–53. [in Ukrainian]
4. Zasiyayeva, A. (2013). Lehitymnist' yak neobkhidnyy element demokratiyi [Legitimacy as a necessary element of democracy]. № 2. Retrieved from: <https://mgimo.ru/upload/iblock/2ce/2ce7daccec9ee15b77cea343aa0f8127.pdf> [in Ukrainian]
5. Kenninh, P. (2003). Vlada. [Power] Entsyklopediya postmodernizmu Teylora V., Vinkvista K. (Ed.). K: "Osnovy". 503 p. [in Ukrainian]
6. Liotar, ZH.-F. (1979). Postmodernyy stan: Dopovid' [Postmodern State: Report]. Kyiv: Aleteya. 160 p. [in Ukrainian]
7. Maksymov, K. (2008). Osoblyvosti lehitymatsiyi polityko-pravovykh vidnosyn u protsesi modernizatsiyi politychnoyi systemy [Peculiarities of Legitimization of Political and Legal Relations in the Process of Modernization of the Political System]. *Problemy modernizatsiyi politychnykh problem suchasnosti*: monohrafiya L.M. Herasina, O.H. Danyl'yan (Ed.). KH.: Pravo. 318 p. [in Ukrainian]
8. Onishchenko, A. (2020). Osoblyvosti lehitymatsiyi vlady v dobu postmodernizmu [Peculiarities of Legitimization of Power in the Age of Postmodernism]. *Politology bulletin*. № 84, P. 119–127. [in Ukrainian]
9. Russo, Zhan-Zhak (2001). Pro suspil'nu uhodu, abo pryntsyipy politychnoho prava [On the Social Agreement, or Principles of Political Law] (O. Khoma, Trans). Kyiv: Port-Royal. 349 p. [in Ukrainian]
10. Tretyak, O. (2015). Publichna sfera polityky ta demokratychnyy politychnyy protses: parametry kontseptual'noyi demarkatsiyi [The Public Sphere of Politics and the Democratic Political Process: Parameters of Conceptual Demarcation]. *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Seriya Politolohiya*. № 4. P. 9–16. [in Ukrainian]
11. Kheyden, P. (2003). Pravo na vladu [The Right to Power]. Entsyklopediya postmodernizmu Teylora V., Vinkvista K. (Ed.). K: "Osnovy". 503 p. [in Ukrainian]
12. Yakovleva, L. (2017). Fenomen lehitymnosti politychnoyi vlady v informatychnu epokhu [The Phenomenon of Legitimacy of Political Power in the Information Age]. *S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe*. № 2. P. 63–67 [in Ukrainian]
13. Dogan, M. (1994). The legitimacy of regimes and the crisis of confidence. *Sociological Research*, vol. 6. Retrieved from: http://ecsoc-man.hse.ru/data/321/468/1217/018_dogman.pdf

Anastasiia Kurylenko. Transformation of approaches to legitimation of authority in different historical periods

The article analyses the evolution of approaches to the legitimation of power in different historical periods – from the pre-modern to the post-modern era. The study examines the key mechanisms and features of legitimation that were formed under the influence of socio-cultural, political and economic changes. It is determined that in the pre-modern era, the legitimation of power was based mainly on traditions, divine law and family heredity. Monarchical and religious institutions played a central role in ensuring the stability of political systems, and the power of the ruler was perceived as a given, enshrined in the social hierarchy. It is shown that with the onset of the modern era, the legitimation of power underwent significant changes, which were associated with the spread of the ideas of popular sovereignty, constitutionalism and the rule of law. Electoral mechanisms, the development of democracy and legal regulation of government activities have contributed to strengthening the legitimacy of state power through civic participation and legal norms. It is proved that in the postmodern era, the concept of legitimation has suffered a crisis due to the growing distrust of traditional political institutions, deconstruction of grand narratives and the increasing role of virtual communications in political discourse. The state authorities increasingly rely on media and visual means of influence, which leads to a blurring of the criteria of legitimacy. Analysing these processes allows us to better understand the challenges faced by modern political systems and outline the prospects for their transformation. Keywords: legitimation of power, political communication, information technology, popular sovereignty, crisis of legitimacy, media, symbols, image.

Відомості про автора:

Куриленко Анастасія – доктор філософії з політології, асистент кафедри політології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.